

ՀՀ բնապահպանության նախարար
պարոն Է. Գրիգորյանին

Հաշվետվություն

Բնապահպանության նախարարի 2018 թվականի սեպտեմբերի 3-ի <<Վայոց ձորի մարզում հազվագյուտ բույսերի և հազվագյուտ կենդանական տեսակների ուսումնասիրություններ իրականացնելու նպատակով աշխատանքային խումբ ստեղծելու և մի շարք անձանց Վայոց ձորի մարզ գործուղելու մասին>> N261-Ա հրամանով (այսուհետ՝ Հրաման) ստեղծված աշխատանքային խմբի

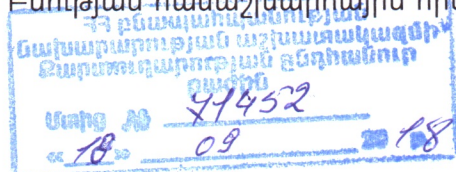
Սույն թվականի սեպտեմբերի 4-ի վերոնշյալ հրամանով ստեղծված աշխատանքային խմբում ընդգրկված էին Բնապահպանության նախարարության կենսառեսուրսների կառավարման գործակալության պետ՝ Ա.Թարգյանը, նույն գործակալության կենդանական ռեսուրսների կառավարման բաժնի պետ Ս.Բալոյանը, բուսական կառավարման ռեսուրսների բաժնի պետ Հ.Ղալաջյանը, Բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմնի Վայոց ձորի տարածքային բաժնի պետ Ա.Մարգարյանը, ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի Ա.Թախտաջյանի անվան բուսաբանության ինստիտուտի գեոբուսաբանության և էկոլոգիական ֆիզիոլոգիայի բաժնի վարիչ Գ.Ֆայվուշը և բարձակարգ բույսերի կարգաբանության և աշխարհագրության բաժնի վարիչ Մ.Հովհաննիսյանը, ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոնի միջատաբանության և բնահողի կենդանաբանության լաբորատորիայի վարիչ Մ.Քալաշյանը, ՌԴ Մոսկվայի Մ.Լոմոնոսովի անվան պետական համալսարանի գիտաշխատող Ա.Դանչենկոն, Բնության համաշխարհային հիմնադրամի հայաստանյան մասնաճյուղի տնօրեն Կ.Մանվելյանը, նույն հիմնադրամի աշխատակիցներ Վ.Անանյանը, Ա.Մալխասյանը և Ա.Ներսեսյանը: Աշխատանքային խմբին ուղեկցում էին <<Լիդիան Արմենիա>> ՓԲ ընկերության ներկայացուցիչները:

Հրամանով նախատեսված՝ Վայոց ձորի մարզի հազվագյուտ բույսերի և հազվագյուտ կենդանական տեսակների վերաբերյալ տվյալների հավաքագրման և բուսական, կենդանական աշխարհի կադաստրներում ներառելու աշխատանքներն ընթացքի մեջ են:

Հրամանով նախատեսված՝ բնապահպանության և ընդերքի տեսչական մարմնի 2018 թվականի օգոստոսի 28-ի N16/29/231-18 գրությամբ ներկայացված փաստերի վերաբերյալ տեղում տեղեկությունների հավաքման արդյունքում պարզվեց.

ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում գրանցված Ապոլոն (Parnassius Apollo) տեսակի թիթեռի վերաբերյալ՝

Վայոց ձորի մարզի Ամուլսար ոսկեբեր քվարցիտային հանքավայրի հանքարդյունահանման համալիրի տարածքի Արտավազդես լեռան հարավային լանջը (N39.72535⁰, E 045.71833⁰, 2961 ծ.մ.բ.), ըստ Բնության համաշխարհային հիմնադրամի

հայաստանյան մասնաճյուղի աշխատակից Վ.Անանյանի հանդիսացել է այն վայրը որտեղ 2018 հուլիսի 30-ին դիտարկվել և լուսանկարահանվել է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում գրանցված Ապոլոն (Parnassius Apollo) տեսակի թիթեռի մեկ առանձնյակ:

Նույն տեղում ս.թ. սեպտեմբերի 4-ին աշխատանքային խումբն իրականացրեց կրկնակի ուսումնասիրություններ, որոնց արդյունքում համապատասխան մասնագետների, մասնավորապես ՌԴ Մոսկվայի Մ.Լոմոնոսովի անվան պետական համալսարանի գիտաշխատող Ա.Դանչենկոյի կողմից, ով հանդիսանում է նաև ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքի թիթեռների բաժնի հեղինակը և շուրջ 40 տարի կանոնավոր ուսումնասիրել և ներկայումս շարունակում է ուսումնասիրել Հայաստանի թիթեռների ֆաունան, արձանագրվեց, որ հետազոտված տարածքում չի հայտնաբերվել ոչ միայն թիթեռի որևէ առանձնյակ, այլ նաև տվյալ տեսակի կերաբույսը: Միաժամանակ գիտնականները մատնանշեցին այն փաստը, որ տվյալ տեղամասը չի կարող հանդիսանալ տվյալ թիթեռի տեսակի բնակմիջավայր, քանի որ այն նշանակալից բարձր է քան նրա հիմնական ապրելավայրը:

ՀՀ բույսերի Կարմիր գրքում գրանցված Ոզնաթուփի մեխակի (Acanthalimon caryophyllaceum) բուսատեսակի վերաբերյալ՝

Վայոց ձորի մարզի Ամուլսար ոսկեբեր քվարցիտային հանքավայրի հանքարդյունահանման համալիրի փոխակրիչի հարակից տարածքում (N39.75158⁰, E 45.64145⁰, 2007 ծ.մ.բ. և N39.75164⁰, E 045.64075⁰, 1994 ծ.մ.բ.) ըստ Բնության համաշխարհային հիմնադրամի հայաստանյան մասնաճյուղի աշխատակից Ա.Ներսեսյանի հանդիսացել է այն վայրը, որտեղ 2018 հուլիսի 30-ին ամենայն հավանականությամբ հայտնաբերվել է ՀՀ բույսերի Կարմիր գրքում գրանցված Ոզնաթուփի մեխակի բուսատեսակը:

Նույն տեղում ս.թ. սեպտեմբերի 4-ին աշխատանքային խումբն իրականացրեց կրկնակի ուսումնասիրություններ, որի արդյունքում համապատասխան մասնագետների կողմից արձանագրվեց, որ հետազոտված տարածքում չի հայտնաբերվել Կարմիր գրքում գրանցված վերոնշյալ բույսի որևէ առանձնյակ:

Նախնական գնահատմամբ հայտնաբերվել են միայն ՀՀ բույսերի Կարմիր գրքում չգրանցված Acanthalimon glumaceum և Acanthalimon Takhtajani տեսակների մասսայական տարածված առանձնյակներ:

Կից ներկայացվում է տեղում կազմված արձանագրությունները և մասնագետների կողմից կազմված եզրակացությունները:

Ադրի՝ 7 թերթ:

Կենսաոռնությունների կառավարման
գործակալության պետ

Ա. Թարգյան

К находке *Parnassius apollo* на территории Амулсарского
горнорудного предприятия.

В ходе обследования территории Амулсарского горнорудного предприятия 30.07.1918 г. слоне г. Артаваз на высоте 2970 м работниками WWF Армении был зарегистрирован экземпляр бабочки (самка) Аполлона *Parnassius apollo*. Предварительно, нахождение здесь этого вида было оценено как случайное, поскольку бабочка развивается на высотах, в Армении не превышающих 2400 м н.у.м. (см. ниже).

Parnassius apollo, вид из СИТЕС и Бернской конвенции, включен в Красную Книгу Армении в 2010 году. В очерках Красной Книги не предполагалось детальное описание биологии и экологии рассматриваемых видов, даны только основные особенности и распространения. Наши многолетние наблюдения позволяют утверждать, что популяции Аполлона в Армении можно разбить по крайней мере на три группы: поляны в лесу, субальпийские участки, примыкающие к верхней границе леса, а также скальные выходы.

Вид является строгим монофагом, развивающимся исключительно на одном виде очитка – *Sedum album*. Самцы популяций второй или третьей группы проявляют отчетливый хиллтопинг: патрулирование скальных выступов и и/или участков перевалов, прилегающих к местам яйцекладки и развития гусениц. В обоих случаях разлет от мест размножения и развития гусениц незначителен и, как правило, достигает 200-300 метров по абсолютной высоте. Некоторые наблюдения позволяют сделать вывод о зависимости этой высоты от численности локальной популяции в конкретный год. Единичные экземпляры встречались до высоты 2400-2600 метром. Высотное распространение легко прослеживается в пик лета, например, на участке водоохранной зоны города Каджаран, где собственно размножение и развитие начинается с 2100 метров и тянется до верхней границы леса с высотой не более 2400 м. Выше 2600 метров, где субальпийский луг переходит в трагакантники и злаковые формации, не отмечались также и имаго.

Для проверки возможности обитания и развития аполлона в локалитете на г. Артавазд, где была зарегистрирована отмеченная выше самка, 04.09.2018 г., мною было проведено обследование участка, совместно с представителями Министерства охраны природы РА, Инспекционного органа охраны природы и недр РА, WWF Армении, Института ботаники НАН РА и ИЦ Зоологии и гидроэкологии НАН РА, а также компании Лидиан Армения. Обследование показало, что территория не пригодна для развития аполлона и не может быть его постоянным местообитанием. Не найдено кормовое растение *Sedum album*. По моей оценке, биотоп по условиям влажности также не пригоден для развития бабочки.

Зарегистрированная самка могла залететь на территорию из известных популяций в районе г. Джермук, или из еще не зарегистрированных популяций (подходящие биотопы известны из окрестностей сс. Сараван, Угедзор). Мог иметь место также ветровой занос.

Таким образом, считаю, что обследованный участок не может рассматриваться как местообитание аполлона.

Александр Данченко,
ст. н. с. МГУ, канд. биол. наук

05.09.2018

Заключение

Докторов биологических наук Г. М. Файвуша и М. Э. Оганесян по результатам повторного обследования территорий массива горы Амулсар, указанных в заключении Инспекции по охране природы и недр Армении

Обследование было проведено 4 сентября 2018 г. В работе группы приняли участие представители Министерства охраны природы Армении, Государственной инспекции по охране природы и недр, научные сотрудники Института ботаники и зоологии НАН РА, сотрудники WWF, а также представители компании Lydian Armenia.

В ходе поездки на массив горы Амулсар были повторно обследованы два участка, где по данным WWF и Инспекции были обнаружены два новых вида, включенных в Красную книгу Армении.

1. Участок, где по данным А. Нерсисян ею был собран предположительно вид *Acantholimon caryophyllaceum*. Детальное обследование, проведенное доктором биологических наук М. Э. Оганесян, специалистом по данной группе растений, показало, что на данном участке произрастает 3 вида рода *Acantholimon*, но ни один из них не включен в Красную книгу Армении. Вид, который был предположительно определен как *Acantholimon caryophyllaceum*, на самом деле по данным М. Э. Оганесян оказался *Acantholimon vedicum*. Кроме того, мы можем добавить, что на осмотренном участке отсутствуют экосистемы, в которых по литературным и гербарным данным обитает вышеуказанный вид *Acantholimon caryophyllaceum*. То есть находка этого вида не подтвердилась.

2. Участок в привершинной зоне пика Артаваздес, где представителями WWF был обнаружен 1 экземпляр включенной в Красную книгу животных Армении бабочки *Parnassius apollo*. По сведениям, предоставленным лучшим специалистом по бабочкам Армении, сотрудником Московского государственного университета, кандидатом биологических наук А. Данченко, гусеницы данного вида питаются только одним видом растений – *Sedum album*. То есть размножение и фактическое местообитание этого вида связано только с данным видом растений. Как показало обследование данного участка, этот вид растений здесь отсутствует. Необходимо отметить, что еще в 2012-2013 гг. при проведении ОВОС вид *Sedum album* на массиве горы Амулсар обнаружен не был. Из семейства *Crassulaceae* здесь были обнаружены только *Sempervivum transcaasicum* и *Sedum annuum*. Таким образом, можно заключить, что на этом участке отсутствует основное единственное кормовое растение гусениц бабочки *Parnassius apollo* и данная территория не может считаться его местообитанием и местом размножения. Обнаружение данного вида сотрудниками WWF в окрестностях горы Артаваздес, скорее всего, связано с ее случайным заносом на данную высоту воздушными потоками.

Таким образом, считаем, что выводы, приведенные в Заключение Инспекции по охране природы и недр Армении, относительно двух новых видов, включенных в Красную книгу Армении, «обнаруженных» на горе Амулсар и являющихся «новыми экологическими факторами», являются необоснованными и недействительными.

Зав. отделом геоботаники и экологической физиологии
Института ботаники им. А. Л. Тахтаджяна НАН РА,
Доктор биологических наук, профессор

Г. М. Файвуш

Зав. отделом систематики и географии высших растений
Института ботаники им. А. Л. Тахтаджяна НАН РА,
Доктор биологических наук

М. Э. Оганесян

5.09.2018

ThyssenKrupp

Ստորագրված է, որ 04.03.2018թ-ի նշանակված օրը
կազմակերպված զբոսով ներգրավված լինելով
N 39.72535° E 045.71833° 296Ը շրջանում է. իսկ :

[illegible]

20. Задача: найти сумму чисел от 1 до 100.

На обследованной территории не найдено
кормовое растение Р. арово (Р. sin alvum)
Возможно залет много с близлежащего
подхоза или для существования вкра-
стка (верхняя граница мв), который
находится примерно в 25 км от обследо-
ванного участка. Жафари А.В.

[illegible]

see / M. D. ... /

Согласен с собственным протоколом. Могу добавить, что
данные Терристора действительно обменивались с флоринбургскими
тогдашними во время проведения ОВРС, которое является
первым данным бабками - седум альбом гусей. обменивались
не было.

Г.Файнберг ГФ

Тема: Терристор ЛД, пр. Терристор Терристор и пр. Терристор
Терристор Терристор Терристор Терристор Терристор
transcaucasicum Терристор Терристор Терристор Терристор,
Терристор Терристор Sedum sp. Терристор:
Терристор Терристор ГФ

~~Терристор~~ Терристор Терристор

Терристор Терристор Терристор
Терристор Терристор Терристор
Терристор Терристор Терристор
Терристор Терристор Терристор

Обменование урстан, обменование в
примерно 5 км, обменование обменование
обменование обменование обменование
обменование обменование обменование

Давченко А.В.

А. Терристор
В. Терристор
А. Терристор

Միջազգային օրինակ

ան աշխատանք, որ 04.08.2008թ. աշխատանք.

կենտրոնի գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

N 39° 75' 58" E 45° 64' 45" 2007 թ. բացահայտվել

և N 39° 75' 64" E 45° 64' 07" 1994 թ. բացահայտվել

Տեղանք: Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Մեր գտնվելիքը և կենտրոնի կոորդինատները

Acantholimon glumaceum-ի Կարիստանյան
 որումը և Տ. Թոկտայանի որումը
 Կարիստանյան 5 սյր բայտի բուսական
 բնիկ էնդ ծածկանյութի շի. Զոֆեա Երևանի
 Կոդից:

ՏՄ' Ներսիս Կարիստանյան
 Օկունյ Կարիստանյան

Զ. Կարիստանյան

Ներսիս Կարիստանյան Կարիստանյան Կարիստանյան
 Երևան Երևան

Ներսիս Կարիստանյան
 Ներսիս Կարիստանյան
 Ներսիս Կարիստանյան
 Ներսիս Կարիստանյան
 Ներսիս Կարիստանյան